

ที่ สศ ๐๐๐๑/ ๕๑๖

สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
๑๒๘ อาคารพญาไทพลาซ่า ถนนพญาไท กทม. ๑๐๕๐๐

๑๙ เมษายน ๒๕๔๘

เรื่อง ความเห็นและข้อเสนอแนะของสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เกี่ยวกับรูปแบบและปัจจัย
ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

เรียน นายกรัฐมนตรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย ความเห็นและข้อเสนอแนะของสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เกี่ยวกับ รูปแบบ
และปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น
เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ด้วย สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พิจารณาเห็นว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๙) มีเป้าหมายสำคัญเพื่อการพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน และได้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็นแนวทางเพื่อให้เกิดการพัฒนาแบบพอเพียงและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน
สภาที่ปรึกษาฯ จึงได้มอบหมายให้คณะทำงานศึกษารูปแบบการดำเนินการโครงการวิจัยชุมชน ดำเนินการศึกษา
เกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

สภาที่ปรึกษาฯ ในคราวประชุม ครั้งที่ ๓/๒๕๔๘ เมื่อวันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๔๘ ได้พิจารณาผลการศึกษาของ
คณะทำงานดังกล่าว และมีมติให้เสนอความเห็นและข้อเสนอแนะต่อคณะรัฐมนตรี เกี่ยวกับ รูปแบบและปัจจัยในการ
เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีรายละเอียดปรากฏ
ตามสิ่งที่ส่งมาด้วย สรุปดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะในด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และจิตสำนึกของชุมชน

๑.๑ สร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้รู้จักมัธยัสถ์ รักสันโดษ
ให้รู้จักคุณค่าของการมีชีวิตที่พอดี

๑.๒ ควรมียุทธศาสตร์ความรู้และความสามารถในการสร้างองค์ความรู้ที่เอื้อต่อการเป็นประชาสังคม
เพื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดการเรียนรู้เพิ่มขึ้นต่อไป

๑.๓ ควรมีเป้าหมายให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาด้วยตนเองได้ คือ ต้องสร้างขึ้นจาก
การมีส่วนร่วมของประชาชน

๒. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน

๒.๑ รัฐต้องดำเนินการเพื่อส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ตามมาตรา
๔๖ ๕๖ ๕๙ ๗๖ ๗๙ ๘๐ และมาตราอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

๒.๒ ส่งเสริมความปลอดภัยในชุมชนให้เกิดความสงบสุขในชีวิตและทรัพย์สิน เพื่อให้เกิดสติใน
การทำงานและเสียสละให้แก่ชุมชนเพิ่มขึ้น

๒.๓ ส่งเสริมในเรื่องเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของประชาชนในชุมชนให้เหมาะสมกับท้องถิ่น และการสร้างงานในชุมชนให้มากยิ่งขึ้น

๒.๔ ควรให้ความสำคัญและให้การสนับสนุนงบประมาณในด้านสาธารณูปโภค และด้าน สาธารณสุข เพื่อนำไปใช้พัฒนาชุมชนให้มากขึ้น

๒.๕ ส่งเสริมให้เกิดอุตสาหกรรมเกษตรเป็นหลักพื้นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน เพื่อให้ เกิดมูลค่าเพิ่มในชุมชน

๓. ข้อเสนอแนะต่างๆ ที่เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของชุมชนให้เข้มแข็ง

๓.๑ การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ควรใช้กระบวนการเครือข่ายองค์กรชุมชน และก่อให้เกิดการ ขับเคลื่อนเครือข่ายการวิจัยเชิงพื้นที่

๓.๒ ควรมีการจัดการและพัฒนาที่มีวิสัยของชุมชน โดยพัฒนาศักยภาพของทีมที่ก่อให้เกิดการ ปฏิสัมพันธ์ข้ามศาสตร์ เพื่อเป็นการสร้างสมรรถนะขององค์กร และมีความเข้มแข็งเกิดขึ้นในชุมชน

๓.๓ ส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างหลากหลาย โดยให้เกิดจาก ความสมัครใจ เพื่อมีอิทธิพลในการเลือกสรรนโยบายสาธารณะ และการบริหารนโยบายของรัฐ

๓.๔ ควรมีข้อมูลพื้นฐานของชุมชนในทุกๆ ด้าน เพื่อทราบถึงปัญหาของชุมชน เข้าใจความเชื่อมโยง ภายในสังคมของตนเอง และกระตุ้นให้เกิดการร่วมคิดแก้ปัญหาของชุมชน

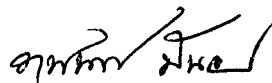
๓.๕ ควรมีเทคนิคและวิธีการประชุมเพื่อระดมความคิดเห็น ซึ่งเป็นกระบวนการในการสร้าง การมีส่วนร่วมของประชาชนทุกระดับ

๓.๖ ควรมีระบบการติดต่อและสื่อสารอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง เนื่องจากระบบการสื่อสารมี ความสำคัญต่อกระบวนการมีส่วนร่วม และกระบวนการเรียนรู้เป็นอย่างมาก

๓.๗ จัดให้สถาบันการศึกษาที่อยู่ในชุมชน เพื่อเป็นสถาบันที่คอยส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน อย่างต่อเนื่อง โดยมีการระบุปัญหาเพื่อวางแผนการแก้ไข และนำไปสู่การปฏิบัติในชุมชน

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา และหากผลการพิจารณาเป็นประการใด ขอได้โปรดแจ้งให้ทราบ ในโอกาสแรกด้วย จักขอบคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(นายอนันท์ ปันยารชุน)

ประธานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

โทร. ๐ - ๒๖๑๒ - ๙๒๒๒ ต่อ ๒๑๖

โทรสาร ๐ - ๒๖๑๒ - ๙๑๕๒

**ความเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ
รูปแบบและปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
ด้วยศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
โดย สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ**

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาชนบทที่ยั่งยืนเป็นเป้าหมายสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) ซึ่งได้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็นแนวทางเพื่อให้เกิดการพัฒนาแบบพอเพียง พึ่งตนเองและยั่งยืน การที่ชุมชนจะยั่งยืนได้ก็ต้อง มาจากการพึ่งตนเอง โดยนำองค์ความรู้และความชำนาญจากภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีในชุมชนและจาก การที่บรรพบุรุษสะสมมาจนกระทั่งปัจจุบันออกมาใช้อย่างเต็มศักยภาพ การฟื้นฟูและพัฒนาความรู้ ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น การศึกษาเพื่อพัฒนา ชุมชน และการสนับสนุนศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็น เพราะเป็น การให้กลุ่มคนนำเอาประสบการณ์ ความรู้ และความเชี่ยวชาญ ที่เป็นองค์ความรู้เดิมมาพัฒนา ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลง ให้เกิดประโยชน์และมีมูลค่ามากขึ้น สร้างเอกลักษณ์และความเจริญรุ่งเรือง ให้แก่ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ตลอดจนสร้างความผาสุกให้กับตนเองและครอบครัว

๒. การดำเนินงานของสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

คณะทำงานวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ทรัพยากร สิ่งแวดล้อมและพลังงาน สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ได้เสนอให้มีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ด้วย ศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยขอเสนอจัดตั้งคณะทำงานศึกษารูปแบบการ ดำเนินการโครงการวิจัยชุมชน ซึ่งได้เชิญนักวิชาการที่มีความชำนาญการเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ตลอดจนผู้นำชาวบ้านในท้องถิ่นร่วมเป็นคณะทำงานฯ และร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ดำเนินการศึกษาวิจัยด้วยการลงเก็บสำรวจข้อมูลในท้องถิ่น ทั้งสี่ภูมิภาค มาเป็นข้อมูลประกอบและ สังเคราะห์จัดทำเป็นความเห็นและข้อเสนอแนะของสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

๓. กรอบการศึกษา

การวิจัยนี้มุ่งศึกษารูปแบบและปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนด้วยศักยภาพและ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยทำการศึกษาจากผู้นำตามธรรมชาติ ผู้นำตามโครงสร้าง และประชากรในชุมชน ในทั้งสี่ภูมิภาคของประเทศไทย ซึ่งทำการศึกษาถึงรูปแบบและปัจจัยในการ เสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนที่สอดคล้องกับศักยภาพด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ท้องถิ่นในด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านเกษตรกรรม โภชนาการ และ

อาหารแปรรูป ด้านการปลูกฝังจิตสำนึก ด้านการบริหารจัดการ ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในท้องถิ่น ด้านการแสวงหาความรู้ ด้านการมีส่วนร่วม และด้านการเมืองและการปกครองท้องถิ่น รวมทั้งกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนและกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากสถาบันอุดมศึกษาหรือสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น ตลอดจนการรับรู้สิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญ มาตราที่ ๗๖ และ ๗๘ ของประชากรในชุมชน

๔. ประเด็นปัญหาสำคัญ

๔.๑ จากปัญหาด้านการบริโภคนิยมทำให้ประชาชนเป็นนักบริโภค ซึ่งก่อให้เกิดความเร่งรีบในการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติ ความไม่ซื่อสัตย์ ขาดคุณธรรม ความเห็นแก่ตัว ความไม่มั่งคั่ง และคล้อยตามเทคโนโลยีที่เป็นของต่างประเทศไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งทำให้เกิดความอ่อนแอในชุมชน

๔.๒ เงินงบประมาณที่รัฐสนับสนุนให้กับชุมชน ในรูปแบบต่างๆ เช่น โครงการพักชำระหนี้เกษตรกร โครงการกองทุนหมู่บ้าน การแปลงสินทรัพย์เป็นทุน ซึ่งโครงการเหล่านี้ หากไม่มีการติดตามและแก้ไขปัญหาย่างใกล้ชิด อาจเกิดปัญหาอย่างร้ายแรงตามมาภายหลัง เงินเป็นปัจจัยหนึ่งเท่านั้นที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้ แต่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ทุกอย่าง

๔.๓ กระบวนการชุมชนและเครือข่ายชุมชนต่างๆ ยังไม่มีความเข้มแข็ง ยังไม่มีความเชื่อมโยงกัน ในระหว่างเครือข่าย ไม่มีความสามัคคีในการทำงาน การทำงานร่วมกันยังยึดอยู่ที่ผลประโยชน์ที่ได้รับเป็นหลัก ทำให้การพัฒนาชุมชนเป็นไปในทางกายภาพเท่านั้น ไม่ลงลึกถึงจิตวิญญาณของการพัฒนาที่แท้จริง ทำให้ชุมชนเกิดความไม่เข้มแข็ง

๔.๔ การทำงานของสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นยังมีความแตกต่างจากชุมชนอย่างยิ่ง การศึกษา การวิจัยที่ไม่คำนึงถึงรากเหง้าของชุมชนทำให้การศึกษาไม่ประสบความสำเร็จ ทั้งนี้ ยังขาดการถ่ายทอดความรู้และการประสานงาน ระหว่างสถาบันการศึกษาและชุมชนท้องถิ่น ทำให้ส่งผลต่อความอ่อนแอของชุมชนอย่างถาวร

๔.๕ การมีส่วนร่วมของชุมชนยังไม่มีอย่างแท้จริง เป็นเพียงการร่วมกันมารับผลประโยชน์ในแต่ละครั้งเท่านั้น เมื่อไม่มีผลประโยชน์ก็จะไม่สามารถร่วมกันได้อย่างจริงจัง

๔.๖ การประกอบอาชีพของประชาชนในชุมชนยังขาดความรู้ในเรื่องของการผลิต การแปรรูปอาหาร หลักการตลาดระดับหมู่บ้าน ท้องถิ่นและระดับการค้าที่สูงขึ้นไป ทำให้ระบบเศรษฐกิจของชุมชนยังไม่เกิดความเข้มแข็งในสภาพความเป็นอยู่

๔.๗ ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนเองมีการใช้อย่างไม่มีการอนุรักษ์ มีการใช้เกินกำลังความสามารถของทรัพยากรธรรมชาติที่จะรับได้ (Carrying Capacity) ทำให้ทรัพยากรเหล่านั้นเกิดความเสื่อมโทรมลงไปอย่างมาก ทั้งทรัพยากรประมง ป่าไม้และอื่นๆ

๔.๘ การพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐานของชุมชนยังไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร ทำให้ประชาชนต้อง

แสวงหาความต้องการพื้นฐานให้เพียงพอก่อน การพัฒนาชุมชนเองจึงเป็นส่วนด้อยที่ประชาชนจะให้การพิจารณา

๔.๙ ปัญหาเรื่องการสื่อสาร ทั้งข้อมูลข่าวสาร ในเรื่องการศึกษา เศรษฐกิจ การผลิต และความรู้ต่างๆ ยังมีการสื่อสารไปสู่ชุมชนน้อยมาก ทำให้การเรียนรู้ของชุมชนยังไปได้ไม่ไกลนัก

๔.๑๐ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินนั้น ในบางชุมชนยังมีปัญหาอยู่มาก เช่น การจัดตั้งกลุ่มอิทธิพลต่างๆ ในชุมชน ซึ่งรัฐเองก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้อย่างถาวร ทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน

๔.๑๑ ปัญหาการมีส่วนร่วมในการบริหารชุมชนของประชาชนเอง จากปัญหาอิทธิพลและผลประโยชน์ในชุมชน ทำให้การมีส่วนร่วมในการบริหารงานของชุมชนมีปัญหา เนื่องจากถูกกลุ่มอิทธิพลบีบบังคับ

๕. ข้อเสนอแนะ

๕.๑ ข้อเสนอแนะในด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และจิตสำนึกของชุมชน

๕.๑.๑ สร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้รู้จักมัธยัสถ์ รักสันโดษ สร้างจิตสำนึกให้รู้จักคุณค่าของการมีชีวิตที่พอดี มีการบูรณาการระหว่างกายกับจิตวิญญาณ และควรมีความซื่อสัตย์ มีคุณธรรม ทั้งในเรื่องส่วนตัวและในเรื่องส่วนรวมให้มากยิ่งขึ้น รวมทั้งรู้จักคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติรอบๆ ตัวเอง ดังคำขวัญที่ว่า “มีชีวิตที่พอดี มีชีวิตที่พอเพียง” นำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ และลดการบริโภคนิยม

๕.๑.๒ ควรมีองค์ความรู้และความสามารถในการสร้างองค์ความรู้ที่เอื้อต่อการเป็นประชาสังคม และการกำหนดทิศทางข้างหน้าของชุมชนนั้น ต้องอาศัยการสร้างและการสะสมองค์ความรู้เพื่อสามารถปรับใช้และเป็นพื้นฐานให้เกิดการเรียนรู้เพิ่มขึ้นต่อไป

๕.๑.๓ การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนนั้น ควรมีเป้าหมายให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาด้วยตนเองได้ นั่นคือชุมชนควรจะต้องสร้างขึ้นจากการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยมีผู้นำชุมชนเป็นแกนหลักในการแก้ไขปัญหาชุมชน เพื่อให้ชุมชนเปลี่ยนจากการเป็นผู้รอรับความช่วยเหลือมาเป็นผู้มีส่วนช่วยเหลือ โดยคนในชุมชนต้องเรียนรู้ที่จะเสียสละเพื่อชุมชน

๕.๒ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน

๕.๒.๑ รัฐต้องดำเนินการเพื่อส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญฯ ตามมาตรา ๔๖ ๕๖ ๕๙ ๗๖ ๗๙ ๘๐ และมาตราอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียด อาทิเช่น

๑) รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดนโยบาย การวางแผนทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง และการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ

๒) รัฐต้องเปิดเผยข้อมูล คำชี้แจงและเหตุผล ในการดำเนินกิจกรรมใดๆ ที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวกับชุมชนท้องถิ่น และต้องให้ชุมชนมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว

๓) ส่งเสริมให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด หรือการใช้อย่างอนุรักษ์ ละเว้นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เกินกำลังความสามารถของทรัพยากรธรรมชาติที่จะสร้างเสริมตัวเองได้ (Carrying Capacity) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ควรรณรงค์ให้ประชาชนในชุมชนใช้ประโยชน์จากป่าไม้อย่างอนุรักษ์และสร้างสรรค์ ไม่สร้างความเสื่อมโทรมให้กับป่าไม้ รวมทั้งร่วมกันดูแลรักษาป่าไม้ให้มีสภาพสมบูรณ์มากขึ้นและยั่งยืนตลอดไป

๔) รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล

๕) ส่งเสริมให้มีการนำทรัพยากรที่สามารถนำมาใช้ใหม่ได้ (Recycle) นำมาใช้ในระดับชุมชน ท้องถิ่นและระดับชาติมากยิ่งขึ้น

๖) รัฐควรคุ้มครองและส่งเสริมในการตั้งกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มสตรี เด็ก และเยาวชน รวมทั้งให้ความสำคัญกับความเสมอภาคของหญิงและชาย และความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว เป็นต้น และผลักดันให้กลุ่มต่างๆ เหล่านี้มีความเข้มแข็ง เพื่อใช้เป็นฐานในการพัฒนาชุมชน

๕.๒.๒ ส่งเสริมความปลอดภัยในชุมชน ให้ชุมชนเกิดความสงบสุขในชีวิตและทรัพย์สิน เพื่อจะได้เกิดสติในการทำงานและเสียสละให้แก่ชุมชนเพิ่มมากยิ่งขึ้น

๕.๒.๓ ควรหาทางช่วยเหลือและส่งเสริมในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การประกอบอาชีพของประชาชนในชุมชน การแนะนำอาชีพที่เหมาะสมให้กับประชาชนในท้องถิ่น การจัดหางาน และการสร้างงานในชุมชนให้มากยิ่งขึ้น

๕.๒.๔ ควรให้ความสำคัญและให้การสนับสนุนงบประมาณในด้านสาธารณูปโภค และด้านสาธารณสุข เพื่อนำไปใช้ในการสร้าง ปรับปรุง และพัฒนาชุมชนให้มากยิ่งขึ้น

๕.๒.๕ ส่งเสริมให้เกิดอุตสาหกรรมการเกษตรเป็นหลักพื้นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน ดังนั้น รัฐจึงควรสนับสนุนให้ขยายเป้าหมายของการรวมกลุ่มไปทางด้านการผลิต การแปรรูป ผลผลิตทางการเกษตรให้เกิดมูลค่าเพิ่มในชุมชน

๕.๓ ข้อเสนอแนะต่างๆ ที่เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของชุมชนให้เข้มแข็ง

เพื่อให้ชุมชนได้มีการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงขอเสนอแนะแนวทางในการปฏิบัติ ดังนี้

๕.๓.๑ การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนควรใช้กระบวนการเครือข่ายองค์กรชุมชน และก่อให้เกิดการขับเคลื่อนเครือข่ายการวิจัยเชิงพื้นที่ และควรจัดให้มีศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนที่มีมาตรฐานและมีความสามารถในการให้คำปรึกษา ถ่ายทอดความรู้และให้ข้อมูลต่างๆ ที่ควรทราบแก่ประชาชนให้มากยิ่งขึ้น ส่งเสริมศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนหรือแหล่งข้อมูลของชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ซึ่งจะต้องเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของชุมชน เพื่อการเรียนรู้และการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

๕.๓.๒ ควรมีการจัดการและพัฒนาที่วิจัยของชุมชน โดยพัฒนาศักยภาพของพื้นที่ก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ข้ามศาสตร์ เพื่อเป็นการสร้างสมรรถนะขององค์กรและผู้เกี่ยวข้องให้มีประสิทธิภาพและมีความเข้มแข็งเกิดขึ้นในชุมชน

๕.๓.๓ ส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างหลากหลาย ซึ่งการมีส่วนร่วมในทางการเมืองนี้ หมายถึง การกระทำใดๆ ก็ตามที่เกิดขึ้นมาจากความสมัครใจ เพื่อมีอิทธิพลในการเลือกสรรนโยบายสาธารณะและการบริหารนโยบายของรัฐ ตลอดจนการเลือกผู้นำทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นในระดับชาติหรือระดับท้องถิ่นก็ตาม

๕.๓.๔ ควรมีข้อมูลพื้นฐานของชุมชนในทุกๆ ด้าน เพราะจะทำให้ชุมชนรู้จักตนเอง รู้ถึงจุดแข็งและจุดอ่อน เพื่อจะได้มองเห็นปัญหาของชุมชน เข้าใจความเชื่อมโยงภายในสังคมของตนเอง อันเป็นรากฐานสำคัญในการกระตุ้นให้ผู้คนเข้ามาร่วมกันคิดแก้ปัญหา

๕.๓.๕ ควรมีเทคนิคและวิธีการประชุมเพื่อระดมความคิด และเวทีชาวบ้าน ซึ่งการประชุมระดมความคิดเป็นกิจกรรมที่สร้างโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วม และเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดกิจกรรมสาธารณะ ดังนั้น การมีเทคนิคและกระบวนการในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกระดับ จึงถือเป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญอย่างมาก ซึ่งจะก่อให้เกิดความสามัคคีและเกิดความร่วมมือในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนมากขึ้น

๕.๓.๖ ควรมีระบบการติดต่อและการสื่อสารอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง เนื่องจากระบบการสื่อสารมีความสำคัญต่อกระบวนการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้เป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นช่องทางที่ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและสร้างความเข้าใจต่อกัน เช่น วิทยุชุมชน จะนำไปสู่การดำเนินวิถีชีวิตและดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมชุมชนที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงการใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ อนึ่ง สื่อของชุมชนควรจะสามารถที่จะลดอิทธิพลของสื่อโฆษณาในระบบเศรษฐกิจซึ่งกระตุ้นให้เกิดการบริโภคของชุมชนอย่างฟุ่มเฟือยจนก่อให้เกิดหนี้สินของครัวเรือนและชุมชน และใช้ทรัพยากรสินทรัพย์ของชุมชนที่มีอยู่จนชุมชนไม่สามารถดำรงความเข้มแข็งและเป็นตนเองได้ ทั้งนี้ การส่งวิทยุกระจายเสียงเป็นทรัพยากรสื่อสารของชาติ เพื่อประโยชน์สาธารณะ ก่อให้เกิดประโยชน์

สูงสุดของประชาชนในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ทั้งในด้านการศึกษา วัฒนธรรม ความมั่นคงของรัฐ และประโยชน์สาธารณะอื่น รวมทั้งการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ มาตรา ๕๐

๕.๓.๗ จัดให้สถาบันการศึกษาที่อยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะ เป็นโรงเรียน มหาวิทยาลัยราชภัฏ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล เพื่อเป็นสถาบันที่คอยส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดย มีการระบุปัญหา วางแผนการแก้ไข และนำไปสู่การปฏิบัติในชุมชน รวมไปถึงระบบประเมินผล การทำงาน โดยใช้การวิจัย การมีส่วนร่วมและการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง
